

edilen bu meclisler tamamen kadınlara mahsustur. Bu törenler Müslüman Şii kadınına kendi dindarlığını inşa etme ve kutsal olanla temasa geçme imkânı vermektedir.

Son olarak Peter J. Chelkowski, “From the Sun-Scorched Desert of Iran to the Beaches of Trinidad: Ta’ziyeh’s Journey from Asia to the Caribbean” adlı makalesinde Safevî döneminde Şiiğin resmî mezhep olarak kabul edilmesiyle geliştirilen tâziye formlarının uzak diyarlara taşınmasını ele almaktadır. Bilinen şekliyle tâziye Hintli Şii Müslümanlar tarafından Hindistan’a taşınmış, oradan da Karayipler’e geçmiştir. Karayipler’de “Hosay” adını alan bu merasimler geleneksel formundan oldukça uzaklaşarak Hindu ve Sünnî Müslümanlar’ın da katıldığı bir çeşit “millî Hint” dayanışmasına dönüşmüştür.

Sonuç olarak kitap, tâziye kültürünü bütün boyutlarıyla ele alan interdisipliner bir çalışmadır. Bilindiği üzere popüler Şii dindarlığı tâziye ve bağlı unsurlar üzerinden gelişmiştir. Şiiğin ve Şii ruhunun anlaşılması da büyük oranda bu popüler dindarlığın izlerinin sürülmesine bağlıdır. Kitabın muhtevasının sunduğu renklilik ve çeşitlilik, farklı bileşenleri farklı bakış açılarıyla anlamaya imkân vermekte; din-siyaset, din-kültür, din-etnik kimlik vb. birçok farklı başlığa atıfta bulunmaktadır. Türk okuyucusunun bu kitaptan çok yönlü olarak istifade edeceği âşikârdır; zira burada Anadolu Alevî-Bektaşî kültürü üzerinden kısmen aşına olduğu Muharrem/Kerbelâ kültürünün Şia coğrafyasındaki orijinal uygulamalarını tanıma imkânı bulacaktır.

Mehmet Çelenk

(Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Din Felsefesi: Seçme Metinler

ed. Michael Peterson, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger,
çev. Rahim Acar, Nebi Mehdiyev, Hümeýra Özturan, Osman Baş

İstanbul: Küre Yayınları, 2013, 843 sayfa.

Din felsefesi, konuları itibariyle felsefeyle yaşıt kabul edilse de, 1821, 1824, 1827 ve 1831’de Berlin Üniversitesi’nde din felsefesi üzerine konferanslar veren Hegel’le başlatılır. Din felsefesini özel bir metodolojiyle ele alan kişi ise Henry Dumery olmuş ve zaman içerisinde farklı ekollere mensup yazarlar tarafından din felsefesinin konularına değinilmiş; bu şekilde alana ait hususlar genişlediği gibi, daha derinlikli olarak ele alınmıştır. Bu süreçte farklı kişilerce

“din felsefesi” adı altında yazılan kitaplar da yaygınlaşmış, alana dair temel okuma veya seçkiler hazırlanmıştır. Genelde din felsefesiyle ilgili konuları ihtiva eden eserler, telif eden kişilerin öncelikle kendi inceledikleri konular doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu eserlerin zaman içerisinde yeniden ele alınması, bilgilerin artması ve değişmesiyle birlikte eksikliği hissedilen konularda ilâve metinlerin eklenmesi veya bazı metinlerin çıkarılması bir gereklilik haline gelmiştir.

Burada ele aldığımız eserin yazarları hem ders kitabı olarak yazdıkları *Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş* (çev. Rahim Acar, İstanbul: Küre Yayınları, 2006; orijinal ismi: *Reason and Religious Belief: An Introduction to the Philosophy of Religion*), hem de *Din Felsefesi: Seçme Metinler* (orijinal ismi: *Philosophy of Religion: Selected Readings*) adlı eserlerini farklı baskılarında yenilemekte ve bu şekilde konuları ve eserlerinin geçerliliklerini canlı tutmaktadırlar. Zira bu, bilginin son derece hızla geliştiği ve yayıldığı bir zamanda kaçınılmazdır. Alana yeni giren akademisyen ve yeni eklenen eserlerle, konuşulan ve ele alınan konular sürekli değişmektedir. On yıl önce yazılan bir eserin bugün geçerliliği tartışılmaktadır. Böyle bir durumda yapılması gereken şey yazarın periyodik olarak eserini yenilemesi olmaktadır. Dolayısıyla bu iki eserin, hem bu yönü hem de paralellikleri sebebiyle birlikte okunduğunda kişilerin ezberden ziyade konuları anlayan ve sorgulayan bir konuma gelmesine katkıda bulunacağı düşünülebilir.

Eserde yer alan metinlerin konuları şunlardır: “Dinin Mahiyeti”, “Dinî Tecrübe”, “İman ve Akıl”, “İlahî Sıfatlar”, “Tanrı’nın Lehine Argümanlar”, “Tanrı’yı Argümansız Bilmek”, “Kötülük Problemi”, “İlahî Fiiil”, “Dinî Dil”, “Mucizeler”, “Ölümden Sonra Hayat”, “Din ve Bilim”, “Dinî Çeşitlilik”, “Din ve Ahlâk”. Fakat çoğu seçkide yer alan ateizm veya dinî epistemoloji ayrı bölümler tarzında oluşturulmamış, bunun yerine farklı bölümler içerisine bunlarla ilgili metinler yerleştirilmiştir. Ayrıca çağdaş dönemden seçilen yazarlar, genelde alan olarak doğrudan din felsefesiyle ilgilenen isimlerden oluşmaktadır. Bu anlamda çağımızda din dili, adalet ve bir arada yaşamak gibi konularda önemli katkıları olan B. Russell, L. Wittgenstein, J. Rawls, J. Habermas gibi düşünörlere yer verilmemiştir. Yani alanda popülerliğı olanlar değil, din felsefesinin ilgili konusunu belli ölçüde yansıtan yazarların metinlerine yer verilmiştir. Bu özellik seçkiyi aynı alandaki diğer eserlerden de ayırmaktadır.

Eserin en önemli özelliklerinden biri de seçilen her metnin ardından metnin dikkat edilmesi gereken yönlerine işaret eden çalışma sorularının eklenmesidir. Bir diğer özelliğı ise okuyucuların konuya daha rahat girişini sağlamak için bölüm başlarında verilmiş olan konuyla ilgili açıklama kısımlarıdır. Bu yönüyle seçkinin sadece *Akıl ve İnanç* adlı eserde geçen konuları

tamamlayıcı metinleri içermekten ziyade, kendi içinde müstakil bir bütünlük taşıması sağlanmıştı. Eserin sonuna eklenen “Sözlük”, metin içinde geçen önemli kavramların anlamını kavramada özellikle bu konularla yeni ilgilenenlere yardımcı olacak niteliktedir. Ayrıca bölüm sonlarında verilen ileri okuma önerileriyle ilgili olarak yabancı dilde yazılan eserlerin bir bibliyografyası sunulmuştur. Fakat çevirmenler bu eserlerden Türkçe’ye çevrilmiş olanların künyelerini ilgili eserin yanında köşeli parantez içinde veya dipnot halinde çevirmen notu olarak vermiş olsalardı daha faydalı olurdu.

Eser her ne kadar teolojiyle karşılaştırıldığında tarafsız olması beklenen bir alan olan din felsefesi içerisinde yer alıyor ise de Müslüman filozoflara İbn Rüşd haricinde yer verilmemiştir. İbn Rüşd de Lao Tsu ile beraber eserin son baskısına eklenmiştir. Daha önceki baskılarda Buda, Upanişadlar ve Dalai Lama yer almıştır. Bu anlamda kitabı Doğu ile Batı’yı kuşatacak bir seçki olarak nitelendirmemiz mümkün değildir. Şu bir gerçek ki, içerisinde dinin yer aldığı konularda tarafsızlığın imkânı tartışmalıdır. Belirtilen eksikliğin aşılmasını Batılı yazarlardan beklemek fazla isabetli olmayacaktır. Bunun yerine kendi içimizden çıkan akademisyenlerin benzer bir seçkiyi İslâm filozoflarından veya Doğulu düşünürlerden hareketle oluşturmaları, bu sorunun büyük ölçüde aşılmasını sağlayacaktır. Batı’da ilgili metinlerin neredeyse tamamının İngilizce tercümesinin yapılmış olması, bu tür seçkilerin oluşturulmasını kolaylaştırmıştır; kendi ülkemiz için ise bu durum zor olmakla birlikte imkânsız değildir.

Seçkide din felsefesinde önemli tartışmaları içeren bazı metinler ilk kez ve tercümesi bulunanlar da eskisinden daha rahat anlaşılabilir bir üslûpla tercüme edilmiştir. Ortaçağ’dan günümüze kadar gelen ve ağırlıklı olarak tek tanrıcı dinlerle ilgili lehte ve aleyhteki yazarların düşüncelerini içermesi, tarihî süreç içerisinde insanlığın dinlere bakışının felsefi bir panoramasını sunmaktadır. Alanın içeriğini düşündüğümüzde teistik ifadelerin daha yoğunluklu olduğunu da söyleyebiliriz.

Genel olarak bakıldığında 66’dan fazla müellifin ve 78 metnin tercümesi ister tek mütercim isterse çok sayıda mütercimin kaleminden çıksın, farklılıkların olmasını kaçınılmaz kılacaktır. Hacimli olan bu eserin büyük bir kısmı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Rahim Acar tarafından tercüme edilse de, dört farklı kişinin katkısı olmuştur. Buna rağmen eserin çevirisinde dikkati çekecek bir uyumsuzluk görülmemektedir. Fakat belki bazı ifadelerin fazlaca tırnak içerisinde verilmesi önlenebilirdi. Örneğin “non-realizm”i “gerçek-dışıcılık” şeklinde çevirmeyi tercih ettikten sonra bu kelimenin geçtiği hemen her yerde “gayrı hakikiyecilik” sözünü zikretmeye gerek yoktur. Dolayısıyla bu tür

kullanımlarda çevirmenlerin kendi tercihlerini tek kullanımla ifade etmeleri metinlerin akıcılığını daha da arttıracaktır.

Özel bir alanla ilgili olan bu seçki ilkin 1996 yılında basılmış ve 2009'a kadar dört baskı yapmıştır. Bu durum seçkiye verilen önemi göstermektedir. Ülkemizdeki etkisi ise zaman içinde kendisini gösterecektir. Fakat genel olarak bakıldığında bu alanda şimdiye kadar dilimize kazandırılan en derli toplu seçki durumundadır. Bu tür çalışmalar Türkiye'deki din felsefesiyle ilgili çalışmalara ivme kazandıracığı gibi, düşünme yolunda olan ilgili okurlara da önemli şeyler sunacaktır.

Tamer Yıldırım

(Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)